

Izrael i palestinska država u previranjima u islamskom svijetu

Boris Havel

**Iznenadjenje prevratima snašlo
je i velik dio izraelske političke i
stručne javnosti, no iz medijskih
analiza u Izraelu ne iščitava se
prevelik optimizam, makar ne kao
difoltni sentiment**

Nemiri koji se šire arapskim svijetom i potresaju režime koji su desetljećima ostavljali dojam stabilnih poredaka bili su neočekivani. Zapadni je svijet ostao zatečen, pa nije ni bilo njegove osmišljene i usklađene reakcije, s djelomičnom iznimkom intervencije u Libiji. Previranja u toj "najkonfliktnijoj i najnestabilnijoj regiji na svijetu" (Kasapović, 2010:9) uvijek iznova iznenade, unatoč velikim sredstvima koja Zapad izdvaja za prisutnost i nadzor nad tim prostorom. Zapad je slično bio zatečen i iranskom revolucijom prije više od trideset godina, građanskim ratom u Libanonu, iračko-iračkim ratom, izrastanjem Pakistana u nuklearnu silu, iračkom invazijom na Kuvajt, talibanskim zaposjedanjem Afganistana, Hezbolahovim ovladavanjem južnim Libanomom, pokoljem u Darfuru, pobjedom Hamasa na izborima u Gazi, porastom utjecaja islama u politici Turske i drugim događajima. Najveće iznenadjenje vjerojatno je ipak bila uspostava Države Izrael i njezino izrastanje u bliskoistočnu supersilu. Bliski je istok, dakle, prepun neočekivanih zbivanja koji većinu zapadnih političara, analitičara, izvjestitelja i ideologa ostavljaju u čudu, pa je to čuđenje valjda jedina konstanta bliskoistočnih previranja.

Osim čuđenja, Zapad tijekom neočekivanih bliskoistočnih događanja nerijetko obuzme i optimizam. Budući da je vlast u većini arapskih zemalja nelegitimna, da se ljudska i manjinska prava u njima grubo narušavaju (zatvaranje bez suda i mučenje praksa je u osam arapskih država¹), da velik dio stanovništva živi u siromaštvu i nesigurnosti, da oporba često sjedi "u zatvoru umjesto u parlamentu," da su korupcija, nepotizam i državni kriminal toliko neobuzdani da se većina režima može nazvati

Boris Havel, diplomirao međunarodne odnose i povijest u Švedskoj, a magistrirao komparativnu religiju na Hebrejskom sveučilištu u Jeruzalemu (2000-2004). Na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu piše disertaciju "Religijski faktor arapsko-izraelskog sukoba". E-pošta: Boris.Havel@mpvei.hr

kleptokratskima, s promatračnice na Okcidentu čini se da na Orijentu ne može biti gore. Promjene su dobrodošle, osobito kad njihovi nositelji, uz antisemitske i protuzapadnjačke, uzviču slogane o slobodi, demokraciji i vladavini prava.

Izrael i promjene u Egiptu

Iznenadjenje prevratima snašlo je i velik dio izraelske političke i stručne javnosti. No za razliku od začudene Europe i Amerike, iz medijskih analiza u Izraelu ne iščitava se prevelik optimizam, makar ne kao difoltni sentiment. Ishodi previranja, osobito u Egiptu, imaju neposrednu i golemu sigurnosnu, političku i ekonomsku važnost za Izrael. Većina Izraelaca, kao i većina Europljana, željela bi u arapskom svijetu, osobito u neposrednom okruženju, vidjeti promjene koje vode k demokraciji društava. No neki izraelski analitičari, poput Caroline Glick,

Muslimansko je bratstvo autohtoni egipatski *brand*, osnovan 1928, danas vjerojatno najmoćnija islamistička organizacija na svijetu

upozoravaju na to da bi demokratizacija lako mogla donijeti i islamizaciju egipatske politike, te poslužiti kao prijelazna faza u transformiranju egipatskog društva iz diktature u teokraciju. Postojeći sporazumi s Izraelom vjerojatno bi pali kao prva žrtva međunarodne politike Egipta utemeljene na šerijatu.²

Općenito se procjenjuje kako je najjača oporba vlasti koju je u Egiptu ostavio svrgnuti predsjednik Muslimansko bratstvo (Cordesman, 2008:188) koje bi na slobodnim izborima lako moglo odnijeti pobjedu. Dok se Mubarakov režim represijom održavao na vlasti uz pomoć 1,7 milijuna zaposlenika Ministarstva unutarnjih poslova, Bratstvo je humanitarnim, socijalnim i vjeronaučnim djelovanjem osvajalo simpatije naroda. Koliko bi te simpatije iznosile u glasovima, nemoguće je pouzdano reći, no postojeće indicije ne ohrabruju. Muslimansko je bratstvo strpljivim, kvalitetno osmišljenim, dugoročnim djelovanjem već u više arapskih zemalja polučilo značajan politički uspjeh. Taj autohtoni egipatski *brand*, osnovan 1928, danas je vjerojatno najmoćnija islamistička organizacija na svijetu, a njezini predstavnici posredstvom različitih stranaka sudjeluju u političkoj vlasti u Sudanu, Jordanu, Bahreinu, Iraku i drugdje. U Siriji su nakon pobune u Hami 1982. poubijani deseci tisuća članova Bratstva, no ono još uvijek jedna je od glavnih unutarnjih prijetnji alavitskom režimu (Cordesman, 2008:10). Teroristička organizacija Hamas (Islamski pokret otpora), na vlasti u Pojasu Gaze od 2006, upravo je ogranak Muslimanskoga bratstva.

Stav muslimana prema političkom islamu

Na utemeljenost bojazani da bi na slobodnim izborima u većem dijelu arapskog svijeta, uključujući Egipat, islamisti postali značajno zastupljeni u vlasti ukazuje anketa čije je rezultate u

prosinu 2010. objavila agencija *Pew Research Center*.³ Prema toj anketi, većina ispitanika muslimanske vjere smatra da je povezanost religije i politike poželjna. U Egiptu ih 48 posto smatra da je uloga islama u politici već sada velika, 49 posto misli da nije, a 3 posto nema mišljenje (Q52). Čak 95 posto onih koji smatraju da je uloga religije u politici velika, misle da je to dobro, dok 80 posto onih koji smatraju da je religija u politici zapostavljena, to ne odobrava. Podaci o zemljama u okruženju Izraela i u Turskoj prikazani su u tablici 1.

Tablica 1. Ocjene utjecaja religije u društvu

	Uloga islama je velika		Uloga islama nije velika	
	Dobro %	Loše %	Dobro %	Loše %
Egipat	95	2	2	80
Libanon	72	19	49	42
Jordan	53	37	2	33
Turska	45	38	26	33

Izvor: Pew Research Center Q53

Pew iz Q52 i Q53 zaključuje kako 85 posto egipatskih muslimana smatra da je utjecaj islama u politici nešto pozitivno, a samo 2 posto – a to je manje nego u Indoneziji, Nigeriji, Jordanu, Pakistanu, Libanonu i Turskoj – da je negativno. Nadalje, golemu većina ispitanika u Egiptu podržava ozakonjenje radikalnih šerijatskih odredbi o kamenovanju preljubnika (82 posto), bičevanju i odsijecanju ruku kradljivcima (77 posto) te ubijanju onih koji napuste islam (84 posto). Ti statistički podaci pokazuju da među muslimanima prevladava mišljenje kako unutarnje ustrojstvo vlastite zajednice treba biti uređeno u skladu s vjedom. To, dakako, ne znači da dio njih ne bi dao glas sekularnoj stranci koja bi ponudila atraktivniji gospodarski, socijalni ili razvojni program, odnosno da je religija za 85 posto egipatskih muslimana jedini kriterij odabira političke opcije. No teško je pretpostaviti da bi postotak onih koji bi birali sekularnu stranku zbog boljega političkog programa u tome dijelu stanovništva bio izrazito velik, osobito uzme li se u obzir to da će i islamisti sigurno ponuditi kvalitetne reforme gospodarstva i društva i izvan džamije.

Iz perspektive Izraela osobito su zanimljivi podaci o podršci koju u okolnim muslimanskim zajednicama uživaju islamističke terorističke skupine. U tablici 2. prikazano je kako na Hamas, Hezbolah i Al Kaidu gledaju muslimani u Jordanu, Libanonu, Egiptu i Turskoj.

Nadalje, 8 posto egipatskih muslimana smatra da su akcije bombaša-samoubojica često opravdane, 12 posto da su opravdane ponekad, 34 posto da su rijetko opravdane, dok ih 46 posto misli da nikad nisu opravdane (Q96). Pew navodi i da su postoci egipatskih muslimana koji smatraju da su takvi napadi često ili katkad opravdani porasli s 15 posto 2009. na 20 posto 2010. No opći trend podrške tom obliku borbe od 2002. do 2010. u Libanonu, Jordanu, Nigeriji, Indoneziji, Pakistanu, Turskoj, kao i u Egiptu ipak opada (Q96). Pozitivno viđenje tih terorističkih skupina u navedenim zemljama izravno je povezano s protivljenjem Izraelu. Analitičar Anthony Cordesman (2008:7) primijetio je kako je "nejasno mogu li države poput Egipta ili

Tablica 2. Pozitivna gledišta muslimana o Hamasu, Hezbolahu i Al Kaidi

	Hezbollah %	Hamas %	Al Kaida %
Jordan	55	60	34
Libanon	52	49	3
Egipat	30	49	20
Turska	5	9	4

Izvor: Pew Research Center Q7n-p

Jordana nastaviti zanemarivati stalnu eskalaciju palestinsko-izraelskog sukoba i bijes njihova stanovništva prema Izraelu i SAD-u." Cordesman izdvaja Jordan kao zemlju koja je osobito podložna destabilizaciji zbog većinske zastupljenosti Palestinaca u stanovništvu, no ishod aktualnih previranja u vidu profiliranja Muslimanskog bratstva kao glavne političke snage mogao bi, ipak, u kritičnu točku regije pretvoriti Egipat.

"Palestinski problem je vjerski problem"

Muslimansko je bratstvo svjesno svoga političkog potencijala, ali i zaziranja koje izaziva na Zapadu. Zato je pokrenulo kampanju kojom želi promijeniti sliku o sebi kako bi se pred ciljnom skupinom na engleskome govornom području prikazalo kao umjeren vjerska politička opcija. Preko službene web-stranice na engleskom jeziku Bratstvo zastupa veća prava i slobode, demokratsko uređenje zemlje, te nastoji "opovrgnuti pogrešno shvaćanje pokreta u zapadnim društvima."⁴ Istodobno, vrlo slič-

**85 posto egipatskih muslimana
smatra da je utjecaj islama u politici
nešto pozitivno, a samo 2 posto
– a to je manje nego u Indoneziji,
Nigeriji, Jordanu, Pakistanu, Libanonu
i Turskoj – da je negativno**

nu diplomatsku ofenzivu vodi i Hamas. Palestinski ogranak Bratstva nastoji uvjeriti ponajprije države članice EU-a da ga izbrišu s popisa terorističkih organizacija. Na sljedećim izborima na Zapadnoj obali Hamas ima ozbiljne ambicije i realne mogućnosti da odnese pobjedu kao i u Gazi, no poboljšanje međunarodnog imidža i stjecanje međunarodne legitimnosti preduvjeti su sudjelovanja na njima. Naime, prema sporazumu iz Osla na izborima ne može sudjelovati stranka koja Izraelu osporava pravo na postojanje. Kako se i Hamas poziva na demokraciju, prava, humanitarnost i slobodu od okupacije, njegovi argumenti nerijetko u EU-u nailaze na razumijevanje, premda ta organizacija nije odbacila ni terorizam kao sredstvo borbe ni uništenje Izraela kao ni konačni cilj.

U Europi i dijelu američke, više demokratske nego republikanske, diplomacije i medija odavno je prisutno mišljenje kako

je uzročnik radikalizma i terorizma među muslimanima arapsko-izraelski sukob, te kako bi izraelsko povlačenje s okupiranih područja na Zapadnoj obali i uspostava palestinske države donijeli mir na Bliski istok (Carter, 2006:216). Kao glavni problem u tim se krugovima često vide osmišljavanje i provedba kvalitetnoga političkog programa koji bi Izraelu jamčio sigurnost, a Palestin-

**Kod većine Izraelaca iskustvo
je prigušilo idealizam, a oprez
optimizam. Sve manje Izraelaca
vidi palestinsku državu kao
potencijalnoga dobronamjernog
susjeda, a sve više kao potencijalno
uporište još većeg radikalizma**

cima slobodu u vlastitoj državi. Optimizam utemeljen na vjeri u sjajnu budućnost koja čeka Bliski istok čim obje strane potpišu tekst na papiru kojim se uređuju pojedinosti tog programa na Zapadu je jednako prisutan danas kao i prije deset ili dvadeset godina. Bliskoistočni kvartet – SAD, EU, UN i Rusija – trenutačno vrši umjeren diplomatski pritisak na Izrael da zaustavi gradnju novih objekata na Zapadnoj obali što bi, vjeruju, potaknulo pregovore s Palestincima i možda dovelo do svečanog potpisivanja sporazuma. No političke volje utemeljene na optimizmu, kakve je bilo tijekom pregovora u Oslu te povlačenja iz Gaze i južnog Libanona, u Izraelu više nema.

Sudeći prema posljednjim izborima 2010. koji su na vlast doveli koaliciju kojom dominiraju desničarski Likud (27 mandata) i Izrael je naš dom (15 mandata), kod većine Izraelaca iskustvo je prigušilo idealizam, a oprez optimizam.⁵ Sve manje Izraelaca vidi palestinsku državu kao potencijalnoga dobronamjernog susjeda, kako je to bilo početkom devedesetih godina prošlog stoljeća, a sve više kao potencijalno uporište još većeg radikalizma. Desno orijentirani izraelski političari i analitičari dugo su upozoravali na to kako je za Hamas, kao i za ostale islamističke skupine, borba protiv Izraela pitanje religijskog načela, a ne političkog programa koji se može osmisliti u skladu s međunarodnim pravom, pragmatizmom i recipročnošću izraelskim ustupcima. Hamasov opis vlastite djelatnosti, objavljen 1988. u Povelji, te iskustvo s dosadašnjim izraelskim razmjenama "zemlje za mir" to, na žalost, potvrđuju.

U spomenutoj Povelji Hamas predstavlja pregled motiva, ciljeva, sredstava i načela svoje "borbe protiv Židova".⁶ U preambuli Povelje citira se utemeljitelj Muslimanskog bratstva, imam Hasan al Bane: "Izrael će postojati dok ga islam ne zbrise, kao što je zbrisao i druge prije njega." (Rabinovich, 2008:430). Čl. 8. objašnjava: "Alah je cilj, Prorok model, Kuran je ustav, džihad je put, a smrt za Alahovu stvar je najuzvišenija čežnja." U čl. 13. džihad, a ne pregovori, eksplicitno je definiran kao jedini legitiman način ophođenja s Izraelom: "Mirovne inicijative, takozvana mirovna rješenja i međunarodne konferencije za rješenje palestinskog problema, kose se s načelima Islamskoga pokreta otpora.

Zlostavljanje bilo kojega dijela Palestine znači zlostavljanje dijela religije..." Stoga "nema rješenja za palestinsko pitanje osim putem džihada" (432). Drugi prijevod prethodnog rečenice glasi: "Odreći se bilo kojega dijela Palestine znači odreći se dijela religije" (Stav, 2001:395). U čl. 15. piše: "Nužno je usaditi u umove muslimanskih naraštaja da je palestinski problem religijski problem koji se na toj osnovi ima i riješiti". Tekst Povelje popraćen je navodima iz islamskih svetih tekstova, među kojima je i sljedeći hadis:

"Neće nastupiti Sudnji dan sve dok se muslimani ne budu borili protiv Židova. Pa će ih muslimani ubijati, tako da će se Židovi skrivati iza stabala i kamenja. Kamen će i stablo govoriti: 'O, muslimanu, evo Židova iza mene, dođi i ubij ga.' Osim stabla Garkad, jer ono je židovsko stablo" (čl. 7, u: Stav, 2001:393; Rabinovich, 2008: 431-432).

U čl. 28. nalazi se misao koja zaokružuje Hamasovo viđenje arapsko-izraelskog sukoba: "Izrael, samim time što je židovski i što je nastanjen Židovima, prkosi islamu i muslimanima" (Stav, 2001:402).⁷

Relevantnost Povelje za shvaćanje sveukupnih arapsko-izraelskih odnosa od njezina nastanka do danas teško da se smanjuje. Naprotiv, koncem ljeta 2005. Izrael se povukao iz Gaze, a na izborima u siječnju 2006. Hamas je ondje osvojio vlast. I Zapad i Izraelci – svi oni koji Povelju nisu ni pažljivo proučili ni ozbiljno shvatili, a možda ni primijetili da postoji – očekivali su da će izraelsko povlačenje iz Gaze potaknuti izgradnju civilnog društva u kojemu će pitanja vezana za gospodarstvo, zdravstvo i obrazovanje početi dominirati javnim i političkim životom. Umjesto toga, Hamas je tamošnje društvo dodatno radikalizirao, započeo opstruirati djelovanje svih važnijih političkih općenata, neke pogubio, te opet začuđenom Zapadu otkrio islamističku formulu demokracije: *One man, one voice, once*. Na područje Gaze prokrijumčarane su velike količine projektila, djelomice iz Irana, kojima su zasuta izraelska naselja u Negev i priobalju sjeverno od Pojasa. Hamas je vladu оформio u veljači

**Likud i Izrael je naš dom protive
se ikakvim novim ustupcima
Palestincima bez jasnih jamstava da
oni neće biti podloga za eskalaciju
terorizma. Takvih jamstava nema niti
ih u doglednoj budućnosti može biti**

2006, a u ožujku je iz Gaze na Aškelon ispaljena prva *kačuša*.

Lekcija da prestanak okupacije može biti čimbenik eskalacije terorizma, a ne normalizacije odnosa, bila je bolna i šokantna, ali nije bila i prva. Prva je uslijedila nakon što je u rujnu 1993. potpisan Sporazum iz Osla. Nekoliko mjeseci kasnije, u proljeće 1994, Arafat je u džamiji u Johannesburgu okupljenima objasnio da je mir koji je potpisao s Izraelcima zapravo "hudejbijski"⁸ te ih pozvao da mu se priključe u džihadu za osvajanje Jeruzalema. Arafatov je govor bio na arapskom, nije bio namijenjen javnosti,

Slika 1. Blizina crte razdvajanja 1949-1967. od nekih važnijih izraelskih mjesta

ali se među nazočnima našao novinar koji ga je snimio i objavio (Israeli, 2003:12). Arafatovo upozorenje, kao i Hamasovu povelju, malo je tko od tada vladajućih lijevo orijentiranih političara i medija shvatio ozbiljno, dok nije bilo prekasno. Hudejbijski mir iz Osla omogućio je val nasilja palestinskih terorističkih organizacija protiv izraelskih, mahom civilnih, ciljeva, pa je tijekom prve dvije godine od potpisivanja sporazuma stradalo 38 posto svih izraelskih žrtava arapskog terorizma u dotadašnjoj povijesti židovske države (Stav, 2001:24).⁹ Učestali napadi bombaša samoubojica nastavljeni su sve do sredine prošloga desetljeća, kad je dovršena gradnja najvećeg dijela kontroverzne sigurnosne ograde.¹⁰ Ispaljivanje projektila na izraelska naselja iz Gaze prestalo je tek nakon opsežne izraelske vojne akcije. Mnogi su u Izraelu sa žaljenjem primijetili kako je tek gruba sila, a ne pregovori popraćeni koncesijama, način da se zaustavi terorizam.

Mirovni pregovori i palestinska država danas

Izrael u svojoj dosadašnjoj povijesti ima loše iskustvo s pregovorima o razmjeni "zemlje za mir," kao i s jednostranim povlačenjima s okupiranih područja. Jasno je da bi bez korjenitih promjena u palestinskom društvu, osobito u sferi obrazovanja i odgoja djece,¹¹ uspostava palestinske države na Zapadnoj obali predstavljala golem i trajan sigurnosni rizik. Njezine granice,

čak ako bi i bile modificirane u odnosu prema crti razdvajanja iz 1949, bile bi u neposrednoj blizini mnogih izraelskih urbanih, industrijskih i strateških mjesta (v. priloženi zemljovid). Čak i kad bi vlast u njoj čvrsto držao Fatah, a mir s Egiptom i Jordanom ostao postojan, ta bi područja gotovo sigurno ostala izvorom konflikta, s tom razlikom što bi on onda prerastao u međunarodni sukob.

Likud i Izrael je naš dom protive se ikakvim novim ustupcima Palestincima bez jasnih jamstava da oni neće biti podloga za eskalaciju terorizma. Takvih jamstava nema niti ih u doglednoj budućnosti može biti.¹² Dojam je da mirovni sporazum u posljednjih dvadeset godina nikad nije bio dalje, ali i da u Izraelu pregovori nikad nisu manje doživljavani kao pitanje ideologije a više kao pitanje realističnog pogleda na stvarnost i nagona za preživljavanjem. Većina Izraelaca i dalje podržava pregovore, pa i s Hamasom, pod određenim uvjetima,¹³ ali ne i nove riskantne teritorijalne ustupke u zamjenu za svečano potpisani list papira (Cordeman, 2008:7). Izraelsko društvo, inače politički i ideološki podijeljeno do rascjepkanosti, u fazi je smanjene žestine unutarnje polemike, što je karakteristično za zajednicu pod opsadom ili pred ugrozom. Neki od najradikalnijih zagovornika nastavka razmjene "zemlje za mir," poput Josija Beilina, skoro su iščeznuli s javne pozornice, diskreditirani ne desničarskim argumentima nego islamističkim terorizmom kojemu su nenamjerno posredno pridonijeli.

Pretvaranje Egipta u islamsku državu, zajedno sa sve bolje naoružanim Hamasom u Gazi i Hezbolahom u Libanonu te uvijek ratobornom Sirijom, unazadilo bi stanje na izraelskim granicama za nekoliko desetljeća. Izrastanje Irana u nuklearnu silu i daljnja islamizacija Turske doveli bi Izrael u najnepovoljniji položaj u modernoj povijesti, osobito ako šijiti i suniti izgrade zajedničku platformu borbe protiv Izraela. Napokon, evidencija prijašnje povodljivosti Jordana u uvjetima u kojima se činilo da je Izrael pritjeran uza zid, ali i utjecaj koji islamisti imaju ili mogu ostvariti ondje u slučaju širenja revolucije, ostavlja otvorenim pitanje svrstavanja i opstanka Hašemitske kraljevine.¹⁴ Rasplet prema za Izrael i Zapad najcrnjem scenariju, koji uključuje vrlo snažnu radikalizaciju okolnih zemalja, za sada nije izvjestan. No nije ni nezamisliv: s Orijenta gledano, na Orijentu može biti još mnogo gore. U tom bi slučaju nastavak izraelske vojne prisutnosti u Judeji i Samariji bio suštinski značajan, možda čak i presudan, za opstanak židovske države.

Zaključak

Mogućnost skorog osnutka palestinske države na Zapadnoj obali, koja bi bila rezultat uspješnih palestinsko-izraelskih pregovora i šireg smirivanja muslimansko-izraelskih odnosa, danas praktički ne postoji. Loša prosudba prema kojoj bi njezin osnutak bio mudar, na Zapadu bi proizvela tek novo iščuđavanje nad nepredvidljivošću bliskoistočnih zbivanja, ali bi za Izrael mogla značiti novi rat za opstanak. Pitanje stoga nije hoće li Izrael u dogledno vrijeme dopustiti osnutak palestinske države u Judeji i Samariji, nego s koliko će uspjeha izbjegavati međunarodne pritiske, bojkote, kritike i prijetnje. Međunarodna zajednica danas je glavni zagovaratelj rješenja koje bi podrazumijevalo skorouspostavu palestinske države, no njezin ugled među

broj 6 - lipanj 2011.

Izraelcima, kao uostalom i među Palestincima, nije odveć velik. Reakcije svijeta na nedavno stravično ubojstvo petero članova izraelske obitelji u Itamaru, koje uopće nije bilo medijski pokriveno, kao u Hrvatskoj, ili se pretvorilo u priču o "židovskim naseljencima", mnoge su Izraelce dodatno utvrdile u ionako prilično uvriježenom mišljenju kako ih svijet u najboljem slučaju ne razumije, a u najgorem uopće ne želi. Netanjahu, koji ostavlja dojam odgovornoga i mudrog političara, kao i njegova Vlada zapravo nemaju velikog izbora. Ugađanje tako percipiranom svijetu nauštrb nacionalnih interesa valjda samo u Hrvatskoj ne bi bio siguran recept za propast političke karijere.

Bilješke

- 1 V. *Arab Human Development Report 2009*, str. 6 (<http://www.arab-hdr.org/contents/index.aspx?rid=5>). Dokument daje dobar pregled stanja u arapskim državama te ukazuje na mnoge probleme ljudskih prava čijemu bi rješavanju trebalo žurno pristupiti.
- 2 Jedan od vođa egipatskoga Muslimanskog bratstva, Rašad Bajoumi, na pitanje bi li ostavio na snazi diplomatske odnose s Izraelom odgovorio je kako je mirovni sporazum iz 1979. potpisan bez pristanka naroda te bi o njemu trebalo "ponovno pregovarati, dok narod ne bude zadovoljan njime" (*Newsweek*, 14. veljače 2011, str. 29).
- 3 Statistički podaci preuzeti su od 8. do 20. ožujka 2011. s web-stranice <http://pewglobal.org/2010/12/02/muslims-around-the-world-divided-on-hamas-and-hezbollah/>, a za potrebe ovog članka izdvojeni su samo oni koji se odnose na zemlje koje graniče s Izraelom, te na Tursku.
- 4 <http://www.ikhwanweb.com/about.php>
- 5 V. rezultate zajedničkog istraživanja koje su proveli *Harry S. Truman Research Institute for the Advancement of Peace* pri Hebrejskom sveučilištu u Jeruzalemu i *Palestinian Center for Policy and Survey Research* iz Ramale. Prema njemu, 71 posto Palestinaca i 66 posto Izraelaca smatra da je vjerojatnost osnutka palestinske države u sljedećih pet godina nikakva ili niska, dok 29 posto Izraelaca i 27 posto Palestinaca smatra da su izgledi osrednji ili veliki. U listopadu 2010. dvije trećine Palestinaca i 60 posto Izraelaca smatralo je da je vjerojatnost osnutka palestinske države nikakva ili niska (<http://www.pcpsr.org/survey/polls/2010/p38ejoint.html>, pregledano 20. ožujka 2011).
- 6 Puni tekst povelje nalazi se u: Stav (2001:391-405), a dijelovi u: Rabinovich (2008:430-437) i Laqueur (2008:341-348).
- 7 Prijevod u Rabinovich i Reinharz glasi (2008): "Izrael, židovstvo i Židovi prkose islamu i muslimanima."
- 8 Prema islamskoj tradiciji to je primirje koje se s neprijateljem sklapa na najviše deset godina, a prema sporazumu Muhameda i stanovnika Meke 628. Više o tome u: Khadduri (1962:210-213).
- 9 Statistika se odnosi na drugu polovicu 1995, a izvor je Odjel za povijest Izraelske vojske.
- 10 Popis terorističkih napada i broj žrtava od travnja 1994. nalazi se na <http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism+Obstacle+to+Peace/Palestinian+terror+since+2000/Suicide+and+Other+Bombing+Attacks+in+Israel+Since.htm>

- 11 O sadržaju školskih udžbenika na područjima Palestinske samouprave v. <http://www.palwatch.org/main.aspx?fi=122>
- 12 "Izrael... želi mnogo više sigurnosti nego što Palestinci mogu ili žele pružiti..." (Cordesman, 2008:6).
- 13 Prema spomenutome zajedničkom izraelsko-palestinskom istraživanju, 54 posto Izraelaca podržava, a 44 posto protiv se razgovorima s Hamasom (<http://www.pcpsr.org/survey/polls/2010/p38ejoint.html>, pregledano 21. ožujka 2011). Voljnost za razgovor ne bi trebalo olako tumačiti. Profesor Raphael Israeli prepričao mi je svoj nedavni razgovor s vice-premijerom Mošom Jalomom, koji ga je pitao treba li Izrael razgovarati s Hamasom. Israeli je rekao da svakako treba, među ostalim i zato što među Palestincima Hamas ima veću legitimnost i autoritet od Fataha. Poznato je kako se i Israeli i Jalon ubrajaju u protivnike pretvaranja Judeje i Samarije u palestinsku državu.
- 14 Jordan je, kao i druge okolne sunitske države, vrlo zabrinut zbog nastajanja "šijitskog polumjeseca" od Irana, Iraka, Libanona i Sirije, koji su kralj Abdulah, Hosni Mubarak i princ Saud otprije označili kao "novu prijetnju regiji" (Cordesman, 2008:2, 209).

Literatura

- Carter, J. (2006). *Palestine Peace Not Apartheid*. New York: Simon & Schuster.
- Cordesman, A. H. (2008). *Arab-Israeli Military Forces in an Era of Asymmetric Wars*. Westport: Stanford University Press.
- Israeli, R. (2003). *War, Peace and Terror in the Middle East*. London: Frank Cass & Co. Ltd.
- Kasapović, M. (2010). *Politički sustav i politika Izraela*. Zagreb: Politička kultura.
- Khadduri, M. (1962). *War and Peace in the Law of Islam*. Baltimore: Johns Hopkins Press.
- Laqueur, W., Rubin, B. (2008) *The Israel-Arab Reader: A Documentary History of the Middle East Conflict*. 7. izd. New York: Penguin Books.
- Rabinovich, I., Reinharz, J. (2008) *Israel in the Middle East: Documents and Readings on Society, Politics, and Foreign Relations, Pre-1948 to the Present*. 2. izd. Waltham: Brandeis University Press.
- Stav, A. (2001) *Israel and a Palestinian State: Zero Sum Game?* Shaarei Tikva: Ariel Center for Policy Research. ■